

Т. П. Моташко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6486-9472>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.9.123

ВІДПОВІДАЛЬНЕ КРЕДИТУВАННЯ: БАЛАНС МІЖ ДОСТУПНІСТЮ ТА ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ

T. Motashko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Insurance, Banking and Risk Management, Taras Shevchenko National University of Kyiv

RESPONSIBLE LENDING: BALANCING AFFORDABILITY AND FINANCIAL SECURITY

У статті з'ясовано сутність відповідального кредитування та окреслено роль концепції для забезпечення фінансової безпеки позичальників та розбудови доброчесного фінансового сектору. Особливу увагу приділено ключовим факторам, що сприяють поширенню концепції відповідального кредитування. Здійснено комплексний аналіз сучасних практик формування та реалізації політики відповідального кредитування як інструменту захисту прав споживачів та стабілізації фінансового ринку. Особливу увагу приділено аналізу окремих заходів, що реалізуються в межах політики відповідального кредитування, таких як розкриття інформації про кредитні продукти та визначення кредитоспроможності позичальника. Визначено ключові проблеми впровадження концепції відповідального кредитування в Україні та на міжнародному рівні, обгрунтовано можливі шляхи їх вирішення.

The article explores the essence of responsible lending as a contemporary concept for structuring relations between lenders and borrowers, aimed at ensuring a balance of interests for both parties to a credit agreement. Particular attention is paid to the role of responsible lending in fostering financial security for borrowers, strengthening the resilience of credit markets, and reducing systemic risks to the economy as a whole. The study identifies the key drivers that stimulate the development and dissemination of responsible lending principles, including the growing popularity of consumer credit, the need to prevent debt traps, and the necessity of ensuring the protection of consumer rights in the financial services sector.

The paper offers a comprehensive analysis of modern approaches to the design and implementation of responsible lending policies, highlighting its role as a fundamental element in the financial consumer protection framework. Special focus is given to the analysis of specific measures embedded in responsible lending practices, such as the mandatory provision of complete, reliable, and comprehensible pre-contractual information about credit products, as well as the proper assessment of borrowers. The article also provides examples of regulatory standards that govern these aspects in both Ukrainian and international financial practices.

Additionally, the study thoroughly examines the most common violations of responsible lending principles in Ukraine and across EU member states. These include manipulative advertising strategies, deficiencies in the disclosure of key credit product terms to clients, superficial or formalistic approaches to creditworthiness assessment, and the lack of robust consumer protection mechanisms at the stage of contract conclusion. Based on this analysis, the paper substantiates a set of recommendations aimed at improving responsible lending policies, including the enhancement of information transparency requirements, the promotion of ethical business conduct among lenders, the establishment of effective creditworthiness monitoring systems, and the introduction of enforceable accountability mechanisms for lenders who violate the principles of responsible lending.

Ключові слова: відповідальне кредитування, споживчий кредит, захист прав споживачів фінансових послуг, кредитоспроможність, фінансові послуги.

Key words: responsible lending, consumer credit, financial consumer protection, creditworthiness, financial services.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Кредити відіграють важливу роль у розвитку економіки, оскільки дозволяють громадянам реалізовувати свої потреби та стимулюють економічну активність. Крім того, саме доступність до кредитів є одним із важливих аспектів фінансової інклюзії. Однак поряд із перевагами існує і значний ризик надмірної заборгованості, яка може виникнути через безвідповідальне надання та використання кредитів. Надмірна заборгованість має негативні наслідки не лише для окремих позичальників, а й для фінансової системи загалом. Неконтрольоване кредитування може призвести до фінансової нестабільності, боргових криз і зниження довіри до фінансових установ. Саме тому забезпечення ефективної регуляторної системи відповідального кредитування є критично важливим завданням. Враховуючи ці аспекти, досліджувана проблематика є особливо актуальною в умовах сьогодення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Тематика відповідального кредитування є відносно новою для української практики. Відповідно, на сьогодні існують поодинокі наукові публікації українських авторів з цього напрямку. Водночас зазначене питання вже тривалий час перебуває у фокусі уваги міжнародних фінансових організацій, регуляторів та професійних об'єднань, як на національному, так і на наднаціональному рівнях.

Особливий інтерес до проблеми відповідального кредитування простежується у публікаціях Світового банку. Наприклад, у Розділі 4.9 "Відповідальне кредитування" у звіті Світового банку "The Global State of Financial Inclusion and Consumer Protection" (2022) висвітлюються ключові аспекти відповідального кредитування як складової системи захисту прав споживачів фінансових послуг. Цей розділ підкреслює важливість збалансованого підходу до кредитування, який враховує інтереси як кредиторів, так і позичальників, з метою запобігання надмірній заборгованості та забезпечення фінансової стабільності [1].

Комплексне дослідження механізмів відповідального кредитування було представлено також у спеціальному огляді Світового банку під назвою "Responsible Lending: overview of Regulatory Tools" (2013). У публікації систематизовано підходи різних країн до запобігання надмірній заборгованості через встановлення норм поведінки для кредиторів, удосконалення механізмів розкриття інформації та впровадження обов'язкової перевірки кредитоспроможності споживачів до укладання кредитного договору [2].

Важливим доповненням до наукового дискурсу стали рекомендації Financial Services User Group (FSUG) при Європейській Комісії, які у своєму звіті "Responsible Consumer Credit Lending" (2019) досліджують основні драйвери безвідповідального кредитування, яке може завдати шкоди споживачам. У документі акцентується на необхідності врахування інтересів позичальників на всіх етапах кредитної взаємодії — від маркетингу до погашення боргу, із особливим акцентом на уникнення конфлікту інтересів та недопущення продажу продуктів, що перевищують фінансові можливості споживача [3].

Таблиця 1. Наявність положень, визначених нормативно-правовими актами деяких країнах світу, щодо розкриття інформації про кредитні продукти на переддоговірному етапі та етапі укладення угоди

Країна	Тип інформації про кредитний продукт				
	Ефективна процентна ставка	Комісії та штрафи	Метод розрахунку	Обов'язкова страховка	Конкретні застереження
Бельгія	+	+		+	+
Греція	+	+	+	+	+
Німеччина	+	+		+	+
Франція	+	+	+	+	+
Італія	+	+	+	+	+
Польща	+	+	+	+	+
США	+	+	+	+	+
Україна	+	+	+	+	+
Індія	+	+	+	+	+

Джерело: складено автором за даними [1].

Окреме місце серед публікацій належить документу "FinCoNet report on responsible lending: Review of supervisory tools for suitable consumer lending practices" (2014), підготовленому Міжнародною мережею фінансових наглядових органів — FinCoNet. У цьому дослідженні проаналізовано практичні аспекти нагляду за виконанням принципів відповідального кредитування, включаючи особливості контролю, методи перевірки кредитоспроможності та стандарти розкриття інформації на різних етапах кредитного процесу [4].

Актуальним доповненням до цього переліку є аналітичний звіт Consumer Trends Report 2024-2025, підготовлений Європейським органом банківського нагляду (European Banking Authority). Документ детально аналізує сучасні тенденції у сфері споживчого кредитування на ринку Європейського Союзу, зокрема підвищення уваги до відповідального підходу в наданні кредитів. У звіті наголошується на необхідності посилення прозорості кредитних продуктів, об'єктивної оцінки ризиків для позичальників та підвищення етичних стандартів у процесах кредитування, що є важливими передумовами стабільності споживчого кредитного ринку ЄС [5].

Особливу увагу відповідальному кредитуванню приділяють фахівці Національного банку України (НБУ), як регулятора діяльності учасників ринку банківських та небанківських фінансових послуг. Зокрема, на сайті НБУ є деякі публікації загальноінформаційного характеру щодо заходів Регулятора з відповідального кредитування [6; 7; 8], а також публікації фахівців НБУ [9; 10] у засобах масової інформації з напрямку дослідження. Поряд з цим, в межах звітів із захисту прав споживачів, представлених на сайті НБУ, розкриваються окремі аспекти відповідального кредитування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є комплексний аналіз сучасних практик формування та реалізації політики відповідального кредитування, ідентифікація основних проблем, що супроводжують практику її впровадження, а також обґрунтування можливих шляхів їх вирішення для мінімізації ризиків надмірної заборгованості, забезпечення належного захисту прав споживачів та підвищення фінансової стійкості кредитних відносин.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідальне кредитування (responsible lending) — це підхід до надання кредитних послуг, який сприяє запобіганню надмірній заборгованості споживачів, забезпеченню їх фінансової стійкості та водночас — стабільності кредиторів і фінансової системи загалом.

Потреба у впровадженні відповідального кредитування виникла як реакція на ризики безконтрольного зростання обсягів кредитування, що супроводжується борговими пастками для споживачів і створює передумови до фінансової нестабільності в економіці та суспільстві. Особливо актуальним даний підхід став після глобальної фінансової кризи 2008 року, яка чітко продемонструвала негативні наслідки кредитування без належної оцінки платоспроможності клієнтів.

Серед ключових факторів, які спричиняють поширення концепції відповідального кредитування, слід відзначити зростання популярності споживчих кредитів, необхідність запобігання надмірній заборгованості, посилення вимог до захисту прав споживачів фінансових послуг, гармонізацію правових стандартів у сфері фінансових послуг та цифровізацію фінансових послуг.

Концепція відповідального кредитування займає важливе місце у системі захисту прав споживачів фінансових послуг. Так, за рекомендаціями фахівців Світового Банку "ефективна регуляторна система відповідального кредитування повинна охоплювати п'ять основних напрямів захисту прав споживачів: інституційні механізми, розкриття інформації, ділову практику, механізми звернення споживачів та фінансову грамотність" [2].

Ефективне розкриття інформації є важливою складовою політики відповідального споживчого кредитування. На сучасному ринку фінансових послуг, де вибір кредитних продуктів є широким, надання споживачам фінансових послуг чіткої, повної та зрозумілої інформації про умови кредитування сприяє прийняттю зважених фінансових рішень. Особлива увага приділяється не лише змісту, а й формі подання інформації.

Таким чином, механізм розкриття інформації охоплює два аспекти: що саме розкривається і як це розкривається. У багатьох країнах розроблено регуляторами рекомендації стосовно структури інформації, яку потрібно розкривати надавачами кредитних продуктів (табл. 1). Така інформація стосується базових умов кре-

Таблиця 2. Наявність положень, визначених нормативно-правовими актами деяких країн світу, щодо обмеження надмірних запозичень фізичними особами

Країна	Співвідношення боргу до доходу або аналогічне співвідношення	Обмеження багаторазового запозичення	Обов'язок кредитодавця оцінити здатність потенційного позичальника погасити кредит	Обов'язок кредитодавця отримати інформацію про доходи фізичної особи		Обов'язок кредитодавця отримати інформацію про інші позики та зобов'язання фізичної особи	Обов'язок кредитодавця отримати інформацію про витрати на життя особи	
Бельгія			+	+	+	+	+	+
Греція			+	+	+	+	+	+
Німеччина			+	+	+	+	+	+
Франція			+	+	+	+	+	+
Великобританія			+	+	+	+	+	+
Польща			+					
США	+	+	+	+	+	+	+	+
Україна			+	+				
Індія			+	+	+	+	+	+

Джерело: складено автором за даними [1].

диту: сума кредиту, процентна ставка, загальна вартість позики та графік платежів. Вони мають бути доведені до споживача на переддоговірному етапі. При цьому зазначена інформація має надаватися у формі стандартизованого документа. Варто зазначити, що на сьогодні на офіційних вебсайтах фінансових установ в Україні має бути розміщена повна, достовірна інформація про послуги з надання споживчого кредиту. Зокрема, необхідно надавати у стандартизованому форматі (документ "Інформація про істотні характеристики послуги з надання споживчого кредиту"), що визначений відповідними регуляторними актами, ключові параметри кредиту (сума, строк, процентна ставка, комісії). Поруч з цим має розкриватися "інформація про вартість супровідних послуг (наприклад, страхової компанії, державного реєстратора, нотаріуса, оцінювача), умови дострокового повернення, а також штрафні санкції в разі порушення умов кредитування тощо" [9; 11; 12]. Позитивною українською практикою є обов'язкова наявність кредитних калькуляторів на сайтах фінансових установ, що дозволяє здійснити основні розрахунки щодо умов кредиту.

Особливу роль відіграє реклама, оскільки для багатьох споживачів вона є першим і головним джерелом інформації про фінансові послуги та продукти. Неналежна або маніпулятивна реклама може призвести до хибного вибору навіть за умови подальшого розкриття достовірної інформації. Саме тому регулятори в багатьох країнах світу встановлюють правила щодо змісту та форми рекламних матеріалів. Зокрема, заборона стосується реклами кредитів під 0 %. Не є виключенням й український ринок.

Окремої уваги потребує врегулювання питань усного інформування. Регулятори повинні забезпечити наявність чітких правил щодо того, яка інформація має бути доведена до споживача в усній формі, зокрема на переддоговірному етапі. Варто звернути увагу на те, що існує заборона на спонукання споживача до отримання кредиту з боку працівників фінансової установи.

Не менш важливим у політиці відповідального кредитування є оцінка кредитоспроможності позичальника. Такий підхід дозволяє зменшити ризики надмірного

боргового навантаження та забезпечити справедливий доступ до фінансових послуг. Зокрема, як свідчать результати дослідження, проведеного експертами Світового Банку "The Global State of Financial Inclusion and Consumer Protection" [1], саме вимоги до оцінки кредитоспроможності позичальника є найбільш популярною практикою (87 % респондентів), спрямованою на обмеження надмірних запозичень (табл. 2). Поряд цим, незважаючи на позитивну тенденцію щодо запровадження такої оцінки, лише у 47% країн передбачено обов'язкове використання конкретних кількісних індикаторів, зокрема співвідношення боргового навантаження до доходу (Debt-to-Income ratio) чи аналогічних показників, при ухваленні рішення про надання кредиту. Зазначене свідчить про наявність значного потенціалу для вдосконалення кредитної практики у багатьох фінансових системах, що допоможе контролювати надмірну заборгованість у сфері споживчого кредитування.

Особливу увагу слід звернути на той факт, що лише 19% респондентів, серед яких США, Таїланд, Саудівська Аравія, Мексика Угорщина тощо, встановлюють нормативні обмеження на багаторазове запозичення (multilending) одним позичальником [1]. Попри обмежене поширення цього підходу, його впровадження є надзвичайно важливим, з огляду на зростання поширеності явища надмірної заборгованості, зумовленої одночасним використанням декількох кредитних продуктів без остаточного погашення попередніх. Така ситуація істотно підвищує ризики фінансових труднощів для домогосподарств і дестабілізує ринок споживчого кредитування.

В Україні банки або інші фінансові установи, які мають право надавати споживчі кредити, зобов'язані проводити оцінку кредитоспроможності потенційного позичальника відповідно до затвердженої внутрішньої політики, що передбачає застосування ризик-орієнтованого підходу. Така оцінка має ґрунтуватися на всебічному аналізі фінансового стану споживача, з урахуванням факторів, що впливають на здатність своєчасно та повністю виконувати кредитні зобов'язання. Впровадження ризик-орієнтованих процедур дозволяє кредитодавцям більш об'єктивно оці-

Таблиця 3. Основні напрями реалізації Меморандуму для досягнення цілей відповідального кредитування

	Напрямок реалізації	Сутність	Підписанти
1	Прозорість та повнота умов кредитування	Надання споживачам повної, достовірної та зрозумілої інформації про умови кредиту: розмір процентної ставки, комісії, загальна вартість, наслідки невиконання зобов'язань. Інформація повинна бути викладена простою мовою, доступною для споживача, без складної юридичної термінології.	Асоціація українських банків ТОВ «МАНІВЕО ШВИДКА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА» ТОВ «АВЕНТУС Україна»
2	Покращення оцінки кредитоспроможності позичальників	Використання сучасних цифрових інструментів, скорингових моделей і даних із різних джерел для якісної оцінки фінансового стану клієнтів. Відмова у кредитуванні клієнтів із високим ризиком неповернення. Системний аналіз не тільки поточного стану, а й кредитної історії позичальника.	ТОВ «І БЕЗПЕЧНЕ АГЕНТСТВО НЕОБХІДНИХ КРЕДИТІВ» ТОВ «ФІНАНСОВА КОМПАНІЯ «НОВІ КРЕДИТИ» ТОВ «ВІЖИНФАНД ЮКРЕЙН»
3	Фінансова відповідальність	Розвиток фінансової грамотності серед населення через інформаційні кампанії, консультації, освітні програми. Недопущення нав'язування непотрібних послуг, підтримка індивідуальних фінансових консультацій для позичальників, а також запобігання необдуманим кредитним рішенням.	ТОВ «Мультікредит» ТОВ «СПОЖИВЧИЙ ЦЕНТР»
4	Інновації у фінансових послугах	Впровадження сучасних технологій для підвищення якості обслуговування та доступності кредитних продуктів. Використання автоматизації, Big Data, захисту персональних даних, відкритих API для кращої інтеграції послуг. Забезпечення високого рівня кібербезпеки для клієнтів.	
5	Регуляторна відповідність та управління ризиками	Дотримання законодавства України та міжнародних стандартів, запровадження внутрішніх процедур контролю, управління ризиками та етичної поведінки на всіх етапах кредитування. Постійний моніторинг і навчання персоналу щодо принципів відповідального кредитування.	

Джерело: складено автором на основі [15; 16].

нити рівень платоспроможності позичальника та мінімізувати ймовірність виникнення кредитних ризиків для фінансової установи. Перевірка кредитоспроможності охоплює не лише поточний фінансовий стан, але й прогнозування спроможності клієнта обслуговувати кредит у майбутньому. При цьому, досить корисною є інформація, доступна у бюро кредитних історій.

Наприклад, оферентам споживчих кредитів забороняється укладати договори споживчого кредитування з особами, які внесені до офіційного Реєстру осіб із обмеженим доступом до гральних закладів або участі в азартних іграх, у разі, якщо міститься підтверджена інформація про використання такими особами кредитних коштів для здійснення ставок. З метою забезпечення належного дотримання цього обмеження, фінансові установи зобов'язані перед підписанням кредитного договору здійснювати обов'язкову перевірку потенційного позичальника на наявність відповідної інформації у Реєстрі. Доступ до таких даних надавачі споживчих кредитів отримують шляхом офіційного звернення до бюро кредитних історій, яке, відповідно до встановлених вимог, надає зазначену інформацію на безоплатній основі [13]. Такий підхід покликаний запобігти залученню кредитних коштів для участі в азартних іграх та мінімізувати соціальні ризики, пов'язані з надмірною заборгованістю осіб, які схильні до ігрової залежності.

Окрему увагу слід звернути на відповідальність кредитора за результатами такої перевірки. Надання кредиту особі, яка явно є неспроможною обслуговувати борг, може розглядатися як порушення принципів відповідального кредитування. Варто зазначити, що згідно законодавства України, "кредитодавці зобов'язані передавати інформацію щодо всіх споживчих кредитів незалежно від суми кредиту хоча б до одного з бюро кредитних історій, включеного до Єдиного реєстру бюро кредитних історій" [7].

Невід'ємною складовою політики відповідального кредитування є встановлення граничного розміру процентних ставок за споживчими кредитами. Зазначений підхід вже набув широкого впровадження у практиці регуляторних органів фінансового сектору країн Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та Великої Британії й є дієвим у запобіганні надмірній заборгованості населення [10]. Подібні вимоги запрацювали й в Україні. Зокрема законодавчими нормами передбачено, що "максимальний розмір денної процентної ставки не може перевищувати 1 %" [14].

Саме такий підхід до регулювання вартості кредитів для населення сприяє захисту вразливих груп населення та запобіганню надмірній заборгованості.

Варто зазначити, що інструменти політики відповідального кредитування мають застосовуватися комп-

Таблиця 4. Роль відповідального кредитування у сфері споживчого кредитування: досвід України

Проблема	Вирішення
Свідоме надання позик людині, яка не здатна виконувати зобов'язання.	встановлення мінімальних вимог до процесу перевірки кредитоспроможності позичальника
Надзвичайно високі відсоткові ставки за кредитами та недостатньо прозоре інформування про них позичальників	встановлення граничного розміру процентних ставок
Забюрократизована процедура ухвалення рішень, що сповільнює реакцію НБУ на порушення фінустанов	пришвидчення процедури прийняття рішень НБУ та оперативне й невідкладне реагування на недобросовісну практику учасників ринку небанківських фінансових послуг
Неетична поведінка з боку фінансових установ та колекторських компаній щодо врегулювання проблемної заборгованості	запровадження додаткових заходів впливу у вигляді штрафних санкцій за порушення встановлених законодавчих вимог

Джерело: систематизовано автором за даними Національного банку України.

лексно, охоплюючи всі етапи взаємодії з позичальником. При цьому регуляторні заходи, спрямовані на впровадження відповідального кредитування, повинні поширюватися не лише на банківські установи, а й на небанківських надавачів кредитних продуктів, які займають значну частку ринку споживчого кредитування, зокрема й в Україні.

В контексті зазначеного, важливим кроком на шляху до забезпечення прозорості, етичності та фінансової стійкості кредитних відносин в Україні стало підписання Меморандуму про забезпечення відповідального кредитування за участю Асоціації українських банків та провідних небанківських фінансових компаній. Даний документ визначає практичні зобов'язання учасників ринку щодо дотримання принципів відповідального кредитування та впровадження інструментів саморегулювання для мінімізації ризиків надмірної заборгованості. Основні напрями реалізації положень Меморандуму для досягнення цілей відповідального кредитування наведено у таблиці 3.

Таким чином, дотримання принципів відповідального кредитування дає можливість вирішити низку проблем у секторі споживчого кредитування. Зокрема досвід України в зазначеному напрямку наведено у таблиці 4.

Незважаючи на суттєві зусилля та послідовні кроки з боку регуляторних органів, зокрема й Національного банку України, проблематика захисту прав споживачів у сфері кредитування залишається актуальною. За даними самого регулятора, на ринку фінансових послуг продовжують фіксуватися численні порушення вимог законодавства щодо принципів відповідального кредитування. Серед основних порушень варто відзначити приховане підвищення вартості кредитів за рахунок одноразових комісій за видачу кредитних коштів, штучне збільшення строків кредитування, а також застосування непрозорих або маніпулятивних умов у кредитних договорах [8].

Подібна ситуація спостерігається й у європейській практиці. Незважаючи на заходи, що запроваджуються європейськими регуляторами, все ще простежується наявність системних проблем із розкриттям повної, зрозумілої та доступної для споживача інформації про умови кредитних продуктів. Зокрема, відповідно до звіту Європейського органу банківського нагляду (EBA

Consumer Trends Report 2024/25), однією з найбільш поширених проблем залишається недосконалість практики оцінки кредитоспроможності позичальників. Серед типових порушень цього напрямку варто виокремити недостатню оцінку реальних витрат споживачів під час прийняття кредитних рішень, що суттєво підвищує ризики надмірної заборгованості. Додатково проблемою залишається некоректне застосування автоматизованих скорингових інструментів без належного урахування повного фінансового профілю позичальника [5].

Наступною системною проблемою, яка послідовно фіксується національними контрольними органами країн Європейського Союзу, є неналежне або несвоєчасне надання споживачам переддоговірної інформації. Особливо часто такі порушення стосуються невиконання вимог щодо оформлення та надання Стандартної європейської інформації про споживчий кредит (Standard European Consumer Credit Information), передбаченої положеннями Директиви про споживчий кредит (Consumer Credit Directive). Також у цій сфері існує проблема недостатньої прозорості у діяльності кредитних посередників, неетичні маркетингові стратегії, які впливають на ухвалення фінансових рішень споживачами та протиріччя принципам відповідального кредитування [5].

Крім того, наглядові органи звертають увагу на низький рівень фінансової обізнаності споживачів щодо сутності, особливостей і ризиків кредитних продуктів, що стає особливо актуальним у контексті зростаючої популярності "швидких" кредитів [5]. Недостатнє розуміння умов кредитування з боку позичальників значно підвищує ймовірність боргового навантаження та негативних фінансових наслідків для основних учасників кредитного процесу.

Наявність зазначених проблем не тільки підвищують ризик необдуманих фінансових рішень, але й знижують довіру до фінансового сектора загалом. З метою вирішення існуючих проблем та розвитку відповідального кредитування доцільно посилити вимоги до стандартів розкриття інформації, спростити структуру інформаційних матеріалів для споживачів, а також впроваджувати інтегровані цифрові рішення, які допоможуть позичальникам легко оцінювати й порівнювати реальні умови кредитування ще до моменту укладання договору. При цьому, оскільки в умовах цифровізації зростає зна-

чення онлайн-каналів продажу кредитних продуктів, тому нормативні вимоги мають бути адаптовані до нових форматів взаємодії з клієнтами.

У межах своїх повноважень НБУ, здійснюючи наглядову діяльність, також реагує на виявлені порушення у спосіб, передбачений чинним законодавством. Водночас, поточна ситуація свідчить про необхідність подальшого впровадження принципів відповідального кредитування на всіх етапах взаємодії кредитодавця з клієнтом, у тому числі через дистанційні канали, та дієвого контролю за їх дотриманням, запровадження жорстких практик відповідальності за виявлені порушення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Концепція відповідального кредитування розглядається сьогодні як сучасний підхід до організації взаємовідносин між кредитором і позичальником. Її впровадження має на меті не лише захистити окремого споживача від надмірної заборгованості, але й знизити системні ризики для економіки загалом. Відповідальне кредитування формує умови, за яких фінансова установа зобов'язана враховувати не лише власний комерційний інтерес, а й реальні фінансові можливості та потреби клієнта. Принципи відповідального кредитування мають охоплювати всі етапи взаємовідносин між кредиторами і позичальниками, поширюючись на весь життєвий цикл кредитного продукту — від моменту його розробки, етапу маркетингового просування до повного виконання зобов'язань зі сторони споживача. Якісне дотримання політики відповідального кредитування, сприятиме вирішенню низки проблем у сфері споживчого кредитування.

Проведене дослідження свідчить, що попри поступове вдосконалення нормативної бази як у світі так і в Україні, з метою запровадження відповідального кредитування, активізацію контролю з боку регуляторів й наявність окремих ініціатив учасників кредитного ринку, на практиці продовжують фіксуватися численні порушення, що суперечать основам відповідального кредитування. До таких порушень належать недостатня прозорість умов кредитних продуктів, використання маніпулятивних рекламних стратегій, недобросовісна оцінка кредитоспроможності позичальників та несвоєчасне або неякісне надання переддоговірної інформації, що у підсумку підвищує ризики боргової нестабільності як для споживачів, так і для фінансової системи загалом. З огляду на зазначене запропоновано комплекс заходів, покликаних мінімізувати окреслені вище проблеми.

Таким чином, подальші наукові розвідки у цій сфері мають зосередитися на оцінці впливу фінансової грамотності на свідомий вибір кредитних продуктів.

Література:

1. The Global State of Financial Inclusion and Consumer Protection. World Bank. 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099013124180517721/pdf/P16239315d0da60591bd9c1b6325ce5c6ef.pdf>
2. Responsible Lending: overview of Regulatory Tools. World Bank. 2013. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/596151468336064796/pdf/832840WP0GFD00Box0382083B00PUBLIC0.pdf>

bank.org/curated/en/596151468336064796/pdf/832840WP0GFD00Box0382083B00PUBLIC0.pdf

3. Responsible Consumer Credit Lending: FSUG opinion and recommendations for the review of the Consumer Credit Directive. 2019. URL: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2019-04/fsug-opinions-190408-responsible-consumer-credit-lending_en.pdf

4. FinCoNet report on responsible lending: Review of supervisory tools for suitable consumer lending practices. FinCoNet, 2014 URL: <https://www.finconet.org/en/publications/2014/Responsible-lending.html>

5. EBA CONSUMER TRENDS REPORT 2024/25. European Banking Authority. 2025. URL: <https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/2025-03/514b651f-091b-42d3-b738-1fae79264044/Consumer%20Trends%20Report%202024-2025.pdf>

6. Національний банк створює передумови для відповідального кредитування та ефективного регулювання на ринку небанківських фінансових послуг. Національний банк України. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-stvoryuye-peredumovi-dlya-vidpovidalnogo-kredituvannya-ta-efektivnogo-regulyuvannya-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug>

7. Національний банк вітає ухвалення закону, який запроваджує відповідальне кредитування в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-vitaye-uhvalennya-zakonu-yakiy-zaprovdjuye-vidpovidalne-kredituvannya-v-ukrayini>

8. Оцінка стану ринку мікрокредитування, перспективи його розвитку в межах інтеграції до ЄС, відповідальне кредитування та випадки безліцензійного кредитування. НБУ. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1FFuqDqqqC/>

9. Лобайчук О. Прозорі умови в договорах і чесна реклама кредитів: як Національний банк захищатиме інтереси споживачів фінансових послуг. 2024 р. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/791317.html>

10. Лобайчук О. Концепція відповідального кредитування — чому важливо встановити дієве регулювання у сфері споживчих позик. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/907284.html>

11. Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення фінансовими установами споживачів щодо надання послуг споживчого кредитування: Постанова Національного банку України від 05.10.2021 № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v01005-00-21#Text>

12. Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення банками клієнтів щодо банківських та інших фінансових послуг: Постанова Національного банку України від 28.11.2019 № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-19#Text>

13. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 22.11.2023 № 3498-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3498-20#n133>

14. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>

15. Меморандум про забезпечення відповідального Асоціація українських банків 2025. Відомості Асоці-

ації українських банків. 2025. URL: <https://drive.google.com/file/d/1vIbTc2Gf-OEySfNqXTq9Ua0GSqn-Th9Qw/view>

16. Провідні фінансові компанії та Асоціація українських банків підписали Меморандум про забезпечення відповідального кредитування. Асоціація українських банків. 2025. URL: <https://aub.org.ua/en/press-center-en/aub-news/15125-providni-finansovi-kompanii-ta-asotsiatsiia-ukrainskykh-bankiv-pidpysaly-memorandum-pro-zabezpechennia-vidpovidalnoho-kredytuvannia>

References:

1. World Bank (2022), "The Global State of Financial Inclusion and Consumer Protection", available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099013124180517721/pdf/P16239315d0da60591bd9c1b6325-ce5c6ef.pdf> (Accessed 12 April 2025).

2. World Bank (2013), "Responsible Lending: Overview of Regulatory Tools", available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/596151468336064796/pdf/832840WP0GFDR00Box-0382083B00PUBLIC0.pdf> (Accessed 12 April 2025).

3. FSUG (2019), "Responsible Consumer Credit Lending: FSUG opinion and recommendations for the review of the Consumer Credit Directive", available at: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2019-04/fsug-opinions-190408-responsible-consumer-credit-lending_en.pdf (Accessed 12 April 2025).

4. FinCoNet (2014), "Responsible Lending: Review of Supervisory Tools for Suitable Consumer Lending Practices", available at: <https://www.finconet.org/en/publications/2014/Responsible-lending.html> (Accessed 12 April 2025).

5. European Banking Authority (2025), "EBA Consumer Trends Report 2024/25", available at: <https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/2025-03/514b651f-091b-42d3-b738-1fae79264044/Consumer%20Trends%20Report%202024-2025.pdf> (Accessed 12 April 2025).

6. National Bank of Ukraine (2023), "The National Bank creates prerequisites for responsible lending and effective regulation in the non-bank financial services market", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-stvoryuye-peredumovi-dlya-vidpovidalnoho-kredituvannya-ta-efektivnogo-regulyuvannya-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug> (Accessed 12 April 2025).

7. National Bank of Ukraine (2023), "The National Bank welcomes the adoption of the law introducing responsible lending in Ukraine", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-vitaye-uhvalennya-zakonu-yakiy-zaprovadjuje-vidpovidalne-kredituvannya-v-ukrayini> (Accessed 12 April 2025).

8. National Bank of Ukraine (2024), "Assessment of the microcredit market, development prospects within EU integration, responsible lending, and cases of unlicensed lending", available at: <https://www.facebook.com/share/p/1FFuqDqqqC/> (Accessed 12 April 2025).

9. Lobaychuk, O. (2024), "Transparent contract terms and fair advertising of loans: how the National Bank will protect the interests of financial consumers", available at: <https://interfax.com.ua/news/blog/791317.html> (Accessed 12 April 2025).

10. Lobaychuk, O. (2024), "The concept of responsible lending — why it is important to establish effective regulation in the field of consumer loans", available at: <https://interfax.com.ua/news/blog/907284.html> (Accessed 12 April 2025).

11. National Bank of Ukraine (2021), Resolution "On approval of the Regulation on the information support by financial institutions for consumers regarding the provision of consumer credit services", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0100500-21#Text> (Accessed 12 April 2025).

12. National Bank of Ukraine (2019), Resolution "On approval of the Regulation on the information support by banks for clients regarding banking and other financial services", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-19#Text> (Accessed 12 April 2025).

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2023), The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Improving State Regulation of Financial Services Markets", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3498-20#n133> (Accessed 12 April 2025).

14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine "On Consumer Lending", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (Accessed 12 April 2025).

15. Association of Ukrainian Banks (2025), "Memorandum on ensuring responsible lending", available at: <https://drive.google.com/file/d/1vIbTc2Gf-OEySfNqXTq9Ua0GSqnTh9Qw/view> (Accessed 12 April 2025).

16. Association of Ukrainian Banks (2025), "Leading financial companies and the Association of Ukrainian Banks signed the Memorandum on ensuring responsible lending", available at: <https://aub.org.ua/en/press-center-en/aub-news/15125-providni-finansovi-kompanii-ta-asotsiatsiia-ukrainskykh-bankiv-pidpysaly-memorandum-pro-zabezpechennia-vidpovidalnoho-kredytuvannia> (Accessed 12 April 2025).

Стаття надійшла до редакції 17.04.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663